

سیدالمرحوم

سبک‌شناسی قالی‌ترومان

با تکیه بر نمونه‌های لچک‌ترنج، افسان و رختی

تألیف:

هما موسی‌نژاد

عنوان: سبک شناسی قالی کرمان

با تکیه بر نمونه های لچک ترنج، افشان و درختی

مؤلف: هما موسی نژاد

ناشر: سنجش و دانش

نوبت چاپ: اول-۱۳۹۹

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شاب: ۹۷۸-۶۲۲-۰۵-۱۱۴۷-۲

نشانی: میدان انقلاب، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پلاک ۱۲۶.

مهر: ۲۶۰ ۰۲۱۶

سبک حقیقی بادی و معنوی این اثر محفوظ می باشد»

سنجش و دانش

www.sanjesh.ir

sanjesh@sanjesh.ir

قیمت: ۱۰۰۰۰ ریال

ISBN 978-622-05-1147-2

www.ketab.ir

فهرست مطالب

مقدمه و کلیات	۵
سوالات:	۸
اهداف:	۸
فصل اول:	۹
جغرافیا، زبان، اتصال و فرهنگ کرمان	۹
موقعیت جغرافیایی، طبیعی و اقلیمی استان کرمان	۱۰
وجه تسمیه کرمان	۱۱
تاریخچه ی کرمان	۱۳
زبان و لهجه:	۱۶
اقتصاد	۱۶
فصل دوم:	۱۸
تاریخچه ی منسوجات در کرمان	۱۸
تاریخچه ی نساجی در ایران و کرمان	۱۹
دوران اسلامی	۲۱
پته دوزی یا فطه دوزی (سلسله دوزی)	۲۴
ترمه باقی	۲۶
تاریخچه ی قالی کرمان	۲۶
دوره ی صفویه:	۲۶
اواخر قاجار و پهلوی	۳۳
دوره ی ترمه یا بهارستانی	۳۵
بازگشت به نقش های سنتی	۳۵
سنت شکنی	۳۶
آغاز و پایان انحطاط	۳۶

۳۷	سبک و مکتب (نوع) در انواع هنری
۳۷	تعریف نوع و سبک
۳۸	عوامل سبک ساز
۴۰	رابطه ی بین نوع و سبک
۴۱	مکتب طراحی قالی ایران
۴۲	مکاتب شهری قالی ایران:
۴۹	روشهای فضاسازی در "الیها" شهری ایران
۵۵	فصل سوم:
۵۵	بررسی طرح های درختی، لچک ترنج، افشان
۵۶	انقشه های درختی
۵۷	عناصر اصلی طرح های درختی:
۹۸	تحلیل طرح های لچک ترنج کرمان
۱۰۱	تحلیل و آنالیز نمونه های انتخابی:
۱۰۲	لچک ترنج کف ساده:
۱۰۹	لچک ترنج دسته گلی:
۱۱۷	لچک ترنج با گردش اسپیرال:
۱۲۷	طرحهای افشان کرمان
۱۴۶	افشان یک چهارم:
۱۵۱	انواع حاشیه در کرمان
۱۵۶	سخن آخر
۱۶۰	منابع و مآخذ

مقدمه و کلیات

جای تعجب بسیار است که درمورد قالی کرمان، به رغم شهرت و آوازه‌ی فراوانی که دارد، تاکنون کتابی که به صورت تخصصی به معرفی همه جانبه‌ی قالی کرمان بپردازد، به چاپ نرسیده است. در این باره در منابع مکتوب گوناگون به طور پراکنده مطالبی در مورد قالی کرمان وجود دارد که البته از انسجام کلی برخوردار نمی‌باشند.

تقریباً همه‌ی پژوهش‌گران، شهرت قالی کرمان را به دلیل استفاده از مواد اولیه‌ی مرغوب و رنگ آمیزی مناسب و هم چنین دلچسپی نقش خاص و اصیل آن می‌دانند که به حق نیز چنین است. اما در همه جا، این ویژگی‌ها، به اختصار بیان شده یا به صورت کلی به آن پرداخته شده و یا اینکه به ذکر نکاتی ناقص و ناکافی بسنده شده است. این امر به خصوص در مورد تحقیقات انجام شده بر روی طرح و نقش قالی کرمان که مورد نظر پژوهش پیش‌روست، کاملاً مشهود است. در برخی از این آثار همچون "طراحان بزرگ فرش ایران"، "پژوهشی در فرش ایران"، "تالی ایران"، "تاریخ فرش ایران"، که منابع اصلی موجود در مورد سبک شناسی قالی ایران هستند نیز این قصاص و کمبود وجود دارد. هنگامی که در این آثار سخن از سبک شناسی قالی کرمان، با ذکر ویژگی‌های طراحی آن، به میان می‌آید؛ غالباً به عباراتی با این درون مایه برخورد می‌کنیم که، مهمترین ویژگی طراحی قالی کرمان تراکم نقوش و شلوغی آن است و یا فلان ترکیبات در فلان مقطع زمانی در قالی کرمان رایج شد. اگرچه این ویژگی‌ها، بارزترین شاخصه‌ی طراحی قالی کرمان محسوب می‌شوند، اما به هیچ عنوان کافی به نظر نمی‌رسند. در منابع مذکور، هیچ‌گاه به بررسی روش طراحی کرمان، روشی

ساماندهی و ترکیب بندی طرح و همین طور نحوه ی حرکت گردش ها و چگونگی قرارگیری نقوش بر روی آن ها پرداخته نمی شود. آیا این تراکم نقوش از روش خاصی پیروی می کند؟ یا این که با طرح های شلوغ سایر مناطق تفاوتی ندارد؟ بنابراین رسیدن به پاسخ چنین پرسش هایی و رفع چنین کمبودهایی در سبک شناسی طراحی قالی کرمان، اهمیت و ضرورت انجام تحقیق حاضر را مشخص می کند در این راستا با دیدی طراحانه به بررسی این موضوع پرداخته خواهد شد.

به نظر می رسد شیوه ی کار طراحان کرمان دارای تفاوت ها و ویژگی هایی است که در سایر مکاتب طراحی قالی شهری ایران در دوره ی معاصر، یا وجود ندارد و یا به دقت و وسواس کرمان به آن ها پرداخته نشده است. نحوه ی ترکیب بندی قالب های رایج (لچک ترنج، افشان و ...) شیوه ی کار گردش ها و چگونگی حرکت آن ها در فضا، انواع نقوش، نحوه ی قرارگیری نقوش در گردش، تنوع فرم گردش ها، انواع نقوش ختایی و بساط، کبریا، سلیمی، کمی متمایز و متفاوت از سایر مناطق می باشد.

مهم ترین عامل سبک ساز در قالی کرمان که این سبک را کاملاً متمایز از بقیه ی سبک های شهری می کند و در نگاه اول نیز به چشم نمی آید، نحوه ی قرارگیری عناصر به صورت هم نشینی و کنار هم قرار گرفتن در یک سطح واحد است و نه تداخل نقوش. این امر باعث می شود با طراحی قالی کرمان به جای لایه لایه بودن (همچون سایر مناطق شهری)، در یک سطح کار شود. این مورد از ویژگی های بارز طراحی قالی کرمان است. در فصل اصلی تحقیق پیش رو سعی خواهد شد تا بر اساس نمونه های مناسب موجود، تمامی موارد بالا در طرح ها مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت

براساس آنالیزهای انجام شده، تصویری واضح تر از روش طراحی قالی کرمان، با دیدی طراحانه ارائه شود.

لازم به ذکر است که با توجه به محدودیت های زمانی موجود و گستردگی نقوش و ترکیبات قالی کرمان، و همچنین برای بررسی عمیق تر نقوش، سه ترکیب از میان ترکیبات گوناگون قالی کرمان انتخاب شد. اساس پژوهش بر پایه ی آن ها قرار داده شد و از سایر ترکیبات صرف نظر شد. این ترکیب ها شامل طرح ی "چک ترنج"، "افشان" و "درختی" می باشد. دلیل انتخاب این طرح ها بر این اساس بود که رایج ترین ترکیبات موجود در قالی کرمان هستند که در دوره ی معاصر نیز همچنان اهمیت خود را حفظ کرده اند و از طرف دیگر گویای روش طراحی کرمان هستند.

دوره ی زمانی ای که بیشتر مبنای کار قرار داده شد، مبنای انتخاب نمونه ها قرار گرفت، دوران طلایی قالی کرمان، یعنی از ابتدای سده ی بیست میلادی تا اوایل دهه ی هفتاد میلادی در نظر گرفته شد؛ چراکه این دوره مصادف با اوج شهرت و رونق قالی کرمان، و همچنین اوج تنوع ترکیب، طرح و رنگ آمیزی می باشد. در تحقیق پیش رو، از آنجا که دغدغه ی اصلی طرح و نقوش، و بررسی روش طراحی کرمان است، به رنگ آمیزی و ترکیب بندی رنگ قالی ها، به عنوان طور ویژگی های فنی پرداخته نخواهد شد. با توجه به مطالبی که بیان شد، سوالات و اهداف اصلی تحقیق به صورت مشخص به شرح زیر ارائه می شود:

سوالات:

- آیا اسلوب و قوانین کلی طراحی قالی کرمان، با قوانین کلی قالی شهری ایران مطابقت دارد؟
- طراحی قالی کرمان از نظر شیوه ی ترکیب بندی و فضا سازی، چه شباهت ها و تفاوت هایی با اسلوب رایج طراحی قالی شهری دارد؟
- ویژگی های سبک ساز طراحی قالی کرمان کدامند؟

اهداف:

- پی بردن به میزان تطابق اول سال طراحی قالی کرمان با طراحی قالی ایران.
- بررسی و تحلیل عمیق شیوه ی ترکیب بندی و فضا سازی در طراحی قالی کرمان.
- پی بردن به عوامل و ویژگیهای سبک ساز طراحی قالی کرمان.